

kratice – sve na ruskom, složene po azbuci i s ruskom gramatičkom terminologijom.

Na kraju knjige, iza rječnika, stavljene su tzv. morfološke tablice; vrlo dobro napravljene tabele svih klasa riječi, i to kod promjenljivih riječi prema tipovima promjena, s tim što su uz svaku tabelu dane napomene u kojima su navedena odstupanja, specijalni slučajevi miješanja tipova promjena u spomenicima. Tabele su vrlo pregledne i daju potpun uvid u deklinaciju i konjugaciju, participi su dani uz deklinaciju pridjeva, kao i deklinacija komparativa po tipovima.

Tako je u sklopu *Rječnika* i kratka, koncizna i vrlo sustavna gramatika staroslavenskoga jezika, te tako *Rječnik* pruža korisniku svestrane informacije o staroslavenskom jeziku, pa uz ostalo vrši i službu praktičnog priručnika za najrazličitije svrhe, a upotrebljiv je i za razna usmjerenja znanstvenog rada.

HERTA KUNA

SENJSKI GLAGOLJSKI MISAL 1494., faksimilni pretisak (Pretisci HAZU sv.5). Izdavač: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Urednici: Milan Moguš i Anica Nazor. Tisak i uvez: KRATIS, Zagreb. + Dodatak: Milan Moguš, Anica Nazor, Marija Agnezija Pantelić, Frane Paro. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1994., str. 24.

U Senju je 7. kolovoza 1994. godine, na svečanosti održanoj pod visokim pokroviteljstvom predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana, predstavljen faksimilni pretisak glagoljskoga misala koji je na isti dan prije pola tisućljeća izašao iz tiska u oficini koju je osnovao Blaž Baromić. Tom prigodom je na otvorenom prostoru u Senju služena pontifikalna misa koju je predvodio uzoriti kardinal dr. Franjo Kuharić, a potom su na svečanoj akademiji urednici izdanja akademici Anica Nazor i Milan Moguš predstavili *Misal*.

Objavlivanjem faksimilnoga izdanja *Senjskoga misala* – četvrte po redu glagoljske inkunabule i prve za koju se pouzdano može reći da je tiskana na hrvatskom tlu – dostojno je obilježena 500. obljetnica *Misala* i početka djelatnosti senjske tiskare u kojoj je, do njezina ugasnuća 1508. godine, objavljeno sedam knjiga.

Ovaj je faksimil najvećim dijelom izrađen prema izvornom primjerku što se čuva u Nacionalnoj knjižnici Széchényi u Budimpešti. Stranice koje su oštećene ili nedostaju budimpeštanskomu, načinjene su prema primjerku *Misala* iz knjižnice samostana franjevaca konventualaca u Cresu. Naime, namjere priređivača nije bila da potpuno vjerno reproduciraju jedan određeni primjerak, nego da znanstvenoj i široj javnosti predstave tu vrijednu inkunabulu u cjelini. To, međutim, nije bilo moguće u potpunosti ostvariti jer su oba primjerka nepotpuna, kao i treći koji se danas čuva u Ruskoj nacionalnoj biblioteci u Petrogradu, a sva su tri primjerka otisnuta na papiru. U njima, pa tako i u pretisku, nedostaje prvi list s kalendarom blagdana za siječanj i veljaču. Tako faksimil sadrži 216 listova (dimenzija 14 x 20 cm) u dva dvobojna (crno-crvena) stupca po 37 redaka. U *Dodatku* koji je posebno otisnut uz *Misal* (na str. 5) reproducirana je kanonska slika Raspeća sačuvana jedino u odlomku *Misala* koji se čuva u Odesi. Na stranicama je vidljiva i paginacija arapskim brojkama, naknadne bilješke i uredi te tragovi oštećenja. Budući da izvorni uvez *Misala* vjerojatno nije sačuvan, to je nacrt za korice pretiska izradio akademik Branko Fučić. Na njima se raspoznaju motivi pečata kojima je pop Grgur Kraljić u doba tiskanja *Misala* ukrašavao korice glagoljskih liturgijskih knjiga.

Uz faksimil priložen je i *Dodatak* s tekstovima Milana Moguš, Anice Nazor, Marije Agnezije Pantelić i Frane Para o *Senjskome misalu*, njegovu izgledu, sadržaju i tipografskim značajkama, te o osobi i djelu Blaža Baromića – pisara, pisca, tiskara i osnivača senjske glagoljske štamparije. U *Predgovoru* (str. 3-4) Milan MOGUŠ ukratko je prikazao rad na pripremi, oblikovanju i izdavanju pretiska. U članku *O senjskom glagoljskom misalu* (str. 7-11) Anica NAZOR je potanje opisala sačuvane primjerke *Misala* s osobitim osvrtom na njegov sadržaj i jezične značajke, a prikazala je i povijest istraživanja te inkunabule. Prilog Marije Agnezije PANTELIĆ *Blaž Baromić, pisac, tiskar i osnivač senjske tiskare* (str. 12-18) govori o pojedinostima iz života Blaža Baromića u kontekstu lokalnih, ali i širih europskih kulturnih strujanja. U mladosti je Baromić bio vrstan kaligraf koji je za popa Mavra ispisao glagoljski brevijar (iz god. 1460.), a kasnije kao senjski kanonik odlazi u Veneciju, gdje kod slavnog A. de Torresanija uči štamparsko umijeće koje primjenjuje pri izradbi glagoljskoga brevijara, da bi napokon 1494. godine u Senju osnovao i vodio glagoljsku tiskaru, instituciju iznimne važnosti za kulturnu povijest Hrvatske. Uspoređujući Baromićeva izdanja (*Brevijar* iz 1493. i *Misal* iz 1494. godine) s latinskim kodeksima i inkunabulama, M. A. Pantelić zaključuje kako su predlošci s kojih je Baromić prevodio vjerojatno bili latinski kodeksi u posjedu

senjskoga biskupa Andrije iz Modene. Izdanjima senjske tiskare, ali i ranijim prvotiscima – *Misala* 1483. i *Brevijara* 1491. godine – europski fenomen glagoljice postaje ravnopravan gotičkomu, latiničnomu, hebrejskomu i grčkome pismu u Gutenbergovu »crnom umijeću«. A kao najznatniji doprinos Baromićev, s gledišta opće povijesti tipografije, Frane PARO u prilogu *Neke osobitosti tipografije Senjskog misala iz 1494. godine* (str. 19-22) ističe originalnu tehniku lijevanja polovica slova, čime je omogućeno slaganje ligaturnih slovnih skupina. Uz to, autor (i sâm profesor grafike) na temelju grafičke analize *Misala* rekonstruira detalje tipografskoga, zanatskoga postupka tiskanja knjige. U tome postupku su, uz majstore Blaža Baromića, Silvestra Bedrčića i Gašpara Turčića, sudjelovale i mnoge druge ruke. Parova su istraživanja pokazala da je Baromićev tipografski set kreiran za tiskaru u Senju »najpotpuniji ... i najljepši domet hrvatskoglagoljskog tiskarstva«. Na kraju knjižice (str. 23-24) nalazi se popis literature o *Senjskome misalu* koji je sastavila A. NAZOR – od prvoga opisa *Misala* iz 1881. godine do recentnijih znanstvenih djela.

U sklopu proslave ovoga jubileja, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti organizirala je u studenome 1994. znanstveni skup »Senjski glagoljaški krug 1248. – 1508.« na kojemu je sudjelovalo dvadesetak predavača raznih struka iz Hrvatske i inozemstva.

Izdavanje faksimilnoga pretiska *Misala* nije samo kruna obilježavanja značajne obljetnice senjske glagoljske tiskare, već je i poticaj širem krugu stručnjaka za daljnja povijesna, filološka – jezična i književna – i liturgijskopovijesna istraživanja hrvatskih inkunabula i hrvatske srednjovjekovne baštine.

MARIJA-ANA DÜRRIGL